

14. Náš svět

Co to vlastně máme na mysli, když řekneme „náš svět“? Nejspíš v první řadě lidi, lidstvo jako celek, a dění, které uvnitř něho probíhá. Od všednodenních miliard drobností až po události, které živí mediální byznys a kterým svou pozornost zpravidla věnujeme i my. Počítáme do toho i určitý díl minulosti (například když říkáme „tak to ve světě chodí“) a také budoucnosti („kam ten svět spěje!“). Svět je prostředím, do kterého nepochybně patříme, i když bychom mnohdy raději zůstali stranou. Dotýká se nás, nezřídka mění i naše plány a nebere ohled na naše touhy – to je jasné. Ale jak je to s naším *vlivem na svět*. Jsem skutečně bezvýznamným práškem uprostřed miliard stejně bezvýznamných, nebo je to jinak?

Co dokáže internet?

Upřímně řečeno – něco, co jsme si ještě před 25 let vůbec nedovedli představit. Internet vytváří jakousi **nervovou síť lidstva** na naší planetě. Díky internetu mohou miliardy lidí prakticky naráz nejen něco sledovat (to mohly už díky televizi), ale také se nějak do probíhajícího dění zapojit. To je na jednu stranu úžasné. Představ si, že se třeba shání pomoc pro nějaké dítě, které potřebuje nákladný lék nebo nějakou operaci či přístroj. Nebo někdo má výborný nápad, k jehož uskutečnění by potřeboval pár set tisíc korun. Prostřednictvím internetu se o tom dozví statisíce a možná miliony lidí, z nichž každý může hned poslat na uvedený účet internetovým bankovním převodem (nebo ještě jednodušeji internetovou platbou přímo ze své karty) nějaký dar. Nemusí být nijak velký – pár set korun. Ale už jenom kdyby to bylo 100 Kč a poslalo je 1 000 lidí, je to 100 000 Kč. Podobné podpůrné kampaně už na internetu běží a jsou velmi úspěšné. A nemusí jít samozřejmě jen o peníze. Mnohdy jde o informace. Zvláště, pokud člověk vládne ještě nějakým světovým jazykem, má rázem otevřený celý svět.

Tak tohle všechno, předpokládám, více méně víš. Jistě také víš, že na internetu kromě miliard užitečných informací jsou biliony naprostého škváru. Musím se přiznat, že když se u nás začal ve druhé půlce 90. let minulého století internet rozvíjet, tak mě vůbec nenapadlo, jak rychle a v jak strašlivé míře bude tenhle skvělý vynález zaplevelený. A co se teprve stalo s diskusemi! Smečky anonymních destruktorů mění téměř každou internetovou debatu v krátké době na stoku osobních útoků. To je samozřejmě smutné, ale ani to není to hlavní nebezpečí, které v sobě internet ukrývá.

Pro nás, kteří se snažíme podporovat děti a dospívající v jejich zdravém vývoji k dospělosti, je zvláště důležité vybavit je pro používání internetu hlavně následujícími přístupy:

- 1) Internet ti může pomoci, ale jen když si budeš umět vybírat ty správné stránky a informace. O tom, které jsou ty „správné stránky“, je dobré se bavit s lidmi, kterým důvěřuješ a kteří jsou zkušenější.
- 2) Pokud narazíš na něco, co tě překvapí nebo kde si nejsi jistý, co si o tom máš myslet, svěř se tomu, kdo je zkušenější, a víš, že to s tebou myslí dobře.
- 3) Nikdy na internet nebo přes internet (včetně e-mailu, skypu atd.) nedávej nebo nepošílej informace, které bys nechtěl/a, aby byly na titulní straně Blesku nebo na nástěnce ve vaší škole. Cokoliv umístíš na internet nebo pošleš jeho prostřednictvím, může být totiž zveřejněno nebo tě někdo může začít vydírat, že to zveřejní. Zvláště časté a nebezpečné je posílání fotografií, za které by ses styděl/a, kdyby je veřejně vyvěsili. Tohle NIKDY nedělej!
- 4) Nikdy nechod' na schůzku s člověkem, kterého znáš jen přes internet. Bohužel není tak neobvyklé, že takové schůzky končí tragicky. S neznámým člověkem se napoprvé vždycky scházej v přítomnosti rodičů či jiných důvěryhodných dospělých lidí.
- 5) Pozor na „internetovou informační bublinu“. Zejména k tomu svádí Facebook: sejde se nás tam partička „kluků, co se spolu baví“ – kteří se vzájemně ubezpečují v tom, co chtějí slyšet, co podporuje jejich názory a vkus – a přestanou cokoliv mimo tuhle uzavřenou „informační bublinu“ brát v potaz. To je zvláště dnes velmi časté.
- 6) Internet se zvláště dobře hodí k vytváření naprostých desinformací. Stačí vzít nějaké video z YouTube a dát mu nějaký titulek, který zcela změní jeho skutečný smysl, umístit ho na svoje facebookové stránky – a je desinformace na světě.

Jak bezpečně používat internet?

Věnujte se na schůzce tomu, k čemu všemu se dá používat internet. Začni naším známým brainstormingem, aby se shromáždil dostatek podnětů, pak je zase rozřídíte podle podobných okruhů, kterých se možnosti použití týkají (získávání informací potřebných pro školu, sebevzdělávání, nakupování, posílání pošty, videohovory, ovládání svého účtu, přístup k databázím videí, hudby, obrázků atd.). A pak o jednotlivých okruzích ved'te debatu, co je na tom použití zvláště přínosné, a kde jsou naopak nějaká rizika. Nakonec celý program doplň šesti výše uvedenými principy bezpečného užívání internetu.

Cestou trika, čokolády a mobilu

Ted' si ukážeme, jak věci, které běžně každý z nás používá, skutečně vznikají, a jak se k nám dostávají. Samozřejmě: mohli bychom reagovat podobně jako muž v jednom vtipu, když na otázku „Kde se bere elektřina?“, odpověděl: „To je přece jednoduché – podívejte!“ A zmáčkl vypínač. Předpokládám, že nikdo z tvého oddílu si nemyslí, že mobil, tričko nebo čokoláda se jednoduše koupí v obchodě – a tím je vše jasné.

Tyhle tři věci naší obvyklé potřeby (a spotřeby) jsem vybral úmyslně. Přivedou nás totiž k otázce – a jejím důsledkům – za jakou cenu si vlastně tyhle věci pořizujeme. Na první pohled nás stojí málo. Zejména **triko**, kterým začneme. Bude bavlněné. Pokud to bude tričko obyčejné, pak je skoro jisté, že bavlna vyrostla a byla sklizená v Číně nebo v Indii. A tam byla také zpracována – včetně barvení. Zajímat nás bude dvojí: jak pěstování vypadá z hlediska dopadu na životní prostředí a kdo bavlnu sklízela, případně vyrobil přízi a z ní to tričko ušil.

Čokoláda – tu nikomu nemusíš představovat. Tedy pokud jde o to, jak vypadá a chutná. Ale jak se vlastně dostane do našich obchodů. Základem je kakao – což se běžně ví. Méně se ví, že kakao pochází ze Střední Ameriky a do Evropy ho přivezl dobyvatel Mexika Hernán Cortés. Než mohou být sklizeny nejlepší plody kakaovníku, potřebuje strom růst po dobu přibližně deseti let. Každý rok na stromě uzraje jen asi 50–60 plodů (roční úroda jednoho kakaovníku tak stačí přibližně na tři větší tabulky čokolády). Plody kakaovníku se ze stromu odsekávají ostrou mačetou nebo se očesávají hákovitým nožem upevněným na tyči. Pro sklizení plodů není možné použít stroje, jelikož strom neustále rodí další plody, takže kůra nesmí být poškozena. Sklizené plody se pak otvírají krátkými nožíky, případně klackem. Jak vypadá další proces, než vznikne skutečná čokoláda (která se vyrábí už pak většinou v Belgii, Švýcarsku, USA, Německu a také u nás), si můžeš přečíst třeba na stránkách cokolada.cz⁷⁸, ale i tady nás bude zajímat, kdo vlastně ty kakaové boby sklízí a praží – a jak za to dostane zapláceno⁷⁹.

Nakonec nám zůstal **mobil**⁸⁰. Tam je to nejkomplicovanější – a taky vlastně nejsmutnější. Trochu si to zjednodušíme – a tak se soustředíme na jeho čtyři základní části: procesor (to je ta nejkomplicovanější část – „srdce“ mobilu), pak baterie, displej a kryt. Když si koupíš takovou Nokii, nic z toho není vyráběno ve Finsku. Tam se to jen kompletuje a distribuuje do obchodní sítě. Procesor bude s největší pravděpodobností mít původ v Jižní Koreji (nebo v Hongkongu či Singapuru). Na displeje jsou specialisty Japonci. Kryty se vyrábějí převážně v Indii. A hlavní složky pro baterii pochází z Demokratické republiky Kongo (to je ten obrovský stát v centru jižní části Afriky, který býval belgickou kolonií). Tam se totiž těží největší část koltanu (kolumbitu-tantalitu) – kovu, který se dnes používá pro výrobu malých baterií i jiných výrobků mikroelektroniky (například notebooků). Jak to tedy bude s mobilem?

Proč je tady **fair trade**? Pěstitelé kávy, kakaa, čaje, bavlny, banánů nebo květin nedostávají za svou produkci dostatečně zapláceno. Kvůli tomu je tady fair trade. Fair trade je **dobrý obchod**. Lidem ze zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky dává možnost uživit se vlastní prací za důstojných podmínek, dostávají spravedlivě zapláceno, jejich děti mohou chodit do školy a pěstují s ohledem na životní prostředí. Takový má přece obchod být⁸¹!

78 <http://www.cokolada.cz/vyroba-cokolady/>

79 <https://cz.makechocolatefair.org/news/novy-americky-vyzkum-detska-prace-v-zapadni-africe-na-vzestupu>

80 viz **Po stopách ukradeného mobilu**: <http://arpok.cz/wp-content/uploads/2013/02/Poznavame-svet.pdf>

81 <http://www.nazemi.cz/cs/fairtrade>

Fair trade – má to šanci?

Nejdřív členům oddílu přibliž, co to znamená „férový obchod“ – Fair trade – a proč vůbec něco takového vzniklo. Pro jednoduchost se soustřeď na tři základní principy Fair Trade (celkem je jich dnes osm⁸², ale nám budou stačit tři):

- 1) *Spravedlivá odměna*, která pokrývá náklady na pěstování a důstojný život celé rodiny
 - 2) *Zákaz dětské práce*, aby děti pěstitelů a ostatních pracovníků mohly chodit do školy a měly čas na hry
 - 3) *Ochrana přírody* – zejména nepoužívání pesticidů a geneticky modifikovaných sazenic
- A teď se podíváme na naše tři tradiční výrobky:

Bavlněná trička – zvláště ta čínská jsou charakteristická tím, že jsou výrazně levná. Čím to je? (nechej děti přemýšlet). Je to z takové dálky, a přece je to podstatně levnější než běžná trička vyráběná u nás. Tyhle levné bavlněné věci z Číny jsou dokonce ohrožením oděvního průmyslu v Evropě. Rozluštění je jednoduché a smutné: stojí za tím práce dětí. Navíc bavlníkové plantáže jsou v Číně i Indii silně práškovány, což ubližuje jak přírodě, tak těm, kteří na plantážích pracují. Jsou tu tedy porušovány všechny tři principy Fair trade.

Čokoláda – i u ní si můžeme všimnout, že některé značky jsou podstatně levnější než ty ostatní. Zvláště ty prodávané ve velkých potravinářských řetězcích – Lidlu, Bille či Albertu. Po zkušenosti s bavlněnými věcmi už tady nejspíš budou děti ostražitější – a právem. Kakaové boby se dnes pěstují nejen ve Střední a Jižní Americe, ale zejména v rovníkové Africe – Ghaně, Pobřeží slonoviny, Nigérii a Kamerunu. Pak také ještě v Indonésii. Nejvíce čokolády na člověka ale snědí v Belgii, Švýcarsku a Velké Británii – kolem 10 kg/rok. To my jsme se svými 2,5 kg/rok docela žabaři. Kakaové boby skutečně velice často sbírají děti, které se navíc nezřídka při osekávání zraní. Jak komplikovaný je to ale problém ukazuje pěkná aktivita, kterou připravila NNO Na Zemi⁸³. Je bohužel dost časté, že zákaz dětské práce pokládají právě rozvojové země za další diskriminaci ze strany našeho bohatého světa.

Mobil – kromě toho, co nás asi napadne v souvislosti s Korejci a Japonci (totiž že to s tou prací už skutečně přehánějí na úkor všech ostatních stránek života) a opět dětské práce u Indů, se tady ukazuje ještě jeden tragický moment: koltan není pro Demokratickou republiku Kongo v první řadě zdrojem bohatství, ale je zdrojem válečného konfliktu, který už přes deset let ničí tuto zemi. Jednak jako občanská válka, jednak i nájezdy z okolních zemí. Všichni chtějí urvat co nejvíce z bohatství koltanu, protože velké firmy jako Nokia nebo Erikson ho berou od každého – a pak tvrdí, že není možno se dopátrat, od koho to vlastně je. Válka o koltan si vyžádala už pět milionů obětí.

Po těchto zjištěních se pusťte do závěrečné části: Má tedy vůbec nějaký pokus o férový obchod smysl? Rozhodujícími komoditami v oblasti fair trade jsou banány, kakao, káva, bavlna, cukr a čaj. V roce 2011 bylo do tohoto systému zapojeno 1,2 milionu farmářů. Dnes už je to 2,5 milionu. V roce 2013 dosáhl obrát fairtradových výrobků jen u nás 174 milionů Kč. Ve Švýcarsku je už polovina prodávaných banánů z produkce fair trade⁸⁴. Zdá se, že to není úplně marné. A co si o tom myslí oddíloví kluci a holky?

Proč jsou některé země chudé⁸⁵?

Předpokládám, že tuhle otázku sis už dávno sám položil. Byly doby, kdy si lidé tady v Evropě s chudobou dělali starosti jen tehdy, když se týkala jich nebo jejich blízkých. Možná že ještě i ty jsi zažil lidi, kteří pamatovali Velkou hospodářskou krizi z let 1929 až 1934, kvůli níž se i u nás spousta lidí propadla do chudoby. Byla to mimo jiné právě tato krize, která přinesla hlasy nacistům, fašistům i komunistům. I v Evropě je dnes možné běžně potkat lidi, kteří jsou – z hlediska toho, co pokládáme za standard životní úrovně – chudí. Dokonce jich (i v důsledku finanční krize z roku 2008) přibývá. Nejčastějším důvodem

82 <http://www.fairtrade.cz/>

83 <http://www.nazemi.cz/sites/default/files/prednasky/kakao-ruzne-pohledy.pdf>

84 https://cs.wikipedia.org/wiki/Fair_trade

85 Chudobou se zpravidla rozumí stav, který nezajišťuje člověku základní podmínky pro důstojný život a uspokojení nejzákladnějších lidských potřeb. Je spojen se značnou hmotnou nouzí, nedostatkem potravin, nezávadné pitné vody, ošacení, špatné situace s bydlením, nedostatečným či žádným přístupem k základní zdravotní péči, vzdělání apod. Za hranici absolutní chudoby se pokládá situace, když člověk má na den méně než 1,25 \$. Za méně než 2 \$ žije dnes na naší planetě 2,7 miliardy lidí – zejména v subsaharské Africe a jižní a jihovýchodní Asii.

jejich situace je nezaměstnanost⁸⁶. Ta sice v poslední době začala klesat, ale pořád je jen v EU více než 20 milionů práceschopných lidí bez práce.

Na dotaz, proč jsou někteří lidé chudí, se zpravidla vyskytují tři různé typy odpovědí:

- 1) **Jsou chudí proto, že jsou neschopní** – buď nic pořádně neumějí, nebo nechtějí pracovat. Jejich chudoba je jejich vinou.
- 2) **Jsou chudí proto, že se „špatně narodili“** – lidově řečeno „mají smůlu“. Narodili se do poměrů, ve kterých je chudoba dlouhodobým stavem, proto jim chybí vzdělání i jiné předpoklady, které jsou nutné k tomu, aby se z chudoby dostali. Není to jejich vina, ale také se jim nedá nijak rychle pomoci.
- 3) **Jsou chudí proto, že je nespravedlivý systém odměňování lidí**. Jejich chudoba není jejich vinou, ale obžalobou systému a lhostejností společnosti. Ve skutečnosti je okradli ti, kteří kvůli nespravedlivému nastavení systému mají neúměrně vysoké zisky. Tuto situaci je třeba změnit (než povede k násilné revoluci): jednak pomocí celé společnosti, jednak tím, že ti zvláště bohatí se vzdají v jejich prospěch části svého bohatství.

Skutečná situace je komplikovaná tím, že obecně vzato platí všechny tři možnosti, jen se u různých lidí mění to, která se vztahuje právě na ně, případně která je u nich ta hlavní. A navíc – jedna věc je udělat dobrou diagnózu, a druhá začít tu situaci nějak napravit. Kupříkladu o tom, že systém odměňování lidí je nespravedlivý, prakticky nepochybuje nikdo, kdo není úplně bezcitný. Ale pokusy o jeho nápravu – zejména ty, které to chtěly udělat „od základů“ a rychle – dopadly naprosto tragicky. Jeden takový jsme v letech 1945 až 1989 zažili i u nás.

V současné době je chudoba považována za jeden z nejpálčivějších problémů našeho globalizovaného světa. Mezinárodní společenství vnímá chudobu stále intenzivněji jako fenomén, který je třeba vymýtit, respektive zmírnit jeho dopady, nemá-li být nadále brzdou globálního společenského rozvoje.

Motivace západního světa pro boj s chudobou jsou převážně dvojího druhu. V důsledku ničivých světových válek 20. století vzrostla mezinárodní solidarita a snaha bohatých zemí pomoci převážně svým bývalým koloniím, za jejichž situaci cítí spoluzodpovědnost. K tomu velkým dílem přispívá i rozmach komunikačních technologií a celosvětové turistiky.

Zadruhé pro boj s celosvětovou chudobou existují pragmatické důvody: globální jevy, které s chudobou mají spojitost (příliv migrantů a uprchlíků, nelegální obchod s lidmi, zbraněmi a drogami a mezinárodní a lokální terorismus), ohrožují bezpečnost a stabilitu bohatých zemí. S tím souvisejí i důvody ekonomické – rozvíjející se státy mohou představovat odbytiště výrobků vyspělých zemí a zdroj levné pracovní síly⁸⁷.

I chudoba, která se týká států nebo i celých velkých území (příkladně subsaharská Afrika), bývá vysvětlována velmi podobně jako chudoba jednotlivých lidí a rodin:

- 1) **Mohou si za to sami**, a to jednak svou neschopností a neochotou vytvářet skutečnou prací hodnoty, o něž je ve světě zájem, nebo tím, že si neumí vládnout a jejich politika je prorostlá korupcí, kde se i velká pomoc ztrácí. A ta neschopnost je důsledek jejich náboženství, kultury nebo rasy.
- 2) **Mají smůlu**, že na jejich území není dostatek nerostného bohatství, podnebí je nepříznivé a půda neúrodná. S tím se ale nic nedá dělat.
- 3) **Za chudobu** těchto států a území jsou podstatnou měrou **zodpovědní Evropané a dnes i Američané**. Svými kolonialistickými výboji rozvrátili život a původní kulturu na těchto územích, vyčerpali mnohdy jejich bohatství a za sebou zanechali chaos a bídu. Je dnes povinností těch bohatých těmto zemím pomáhat. Je to dokonce nejen v zájmu spravedlnosti, ale i celkového rozvoje světového hospodářství a světové bezpečnosti.

86 <http://dumfinanci.cz/clanky/5290-aktualni-nezamestnanost-v-zemich-eu/>

87 <http://www.rozvojovka.cz/chudoba>

Ještě, než se s dětmi v oddílu pustíte do uvažování nad tím, proč jsou některé země nebo národy chudé, rozmysli si následující informace. Začátkem srpna roku 2013 byly i u nás publikovány některé údaje (původně uveřejněné na mezinárodním ekonomickém portálu Zero Hedge⁸⁸), které stručně reflektují to, co se vlastně dnes ve světě děje. Zde je přehled těch hlavních faktů:

- Z bohatých zemí jde jako pomoc každý rok do chudých států 130 miliard dolarů.
- Velké firmy však díky daňovým únikům vyvádějí podle zprávy Global Financial Integrity ročně z chudých zemí 900 miliard dolarů.
- Na úrocích z dluhů platí chudé země bohatým 600 miliard dolarů ročně.
- Kvůli obchodním pravidlům bohatých zemí přicházejí chudé země o 500 miliard dolarů ročně.

Sečteno a podtrženo – každým rokem jsou chudé země světa (zejména v Africe, Asii a Latinské Americe) obrány o dva biliony dolarů těmi nejbohatšími, zatímco od nich dostanou almužnu 6,5 % toho, co je z nich současně „vypumpováno“. Velice opatrné odhady uvedené na stránkách české organizace Glopolis to vidí „jen“ na bilion jeden, který každoročně „vytáhnou“ ti nejbohatší z těch nejchudších zemí⁸⁹. Nejsou tam ale započítány dluhy ani ztráty způsobené chudým zemím nemožností vyvážit své produkty. Každopádně strašlivým faktem zůstává, že drancování chudých zemí není minulost, ale nejčerstvější přítomnost.

Má chudoba řešení?

Průběh tohoto programu závisí na vyspělosti členů tvého oddílu. S těmi mladšími by bylo dobré začít nějakým příběhem o situaci chudých lidí, nejlépe dětí. A pak bys uspořádal brainstorming k otázce, proč si myslí, že jsou některé země chudé. Získané odpovědi uspořádej do hlavních typů názorů. Pak bys je seznámil s hlavními fakty, aby vyniklo, že příčiny jsou jak na straně chudých zemí – nestabilní režimy, případně časté občanské války, korupce, nevzdělanost – tak i na straně těch, kteří na tom vydělávají: zneužívají špatnou situaci chudých zemí, uzavírají s nimi nevýhodné smlouvy, neodvádějí daně, z nichž by tyto země mohly svou situaci zlepšit, podplácují a tím dál podporují korupci. A poté přejdete k návrhům, jak by se to dalo řešit. Jelikož jde samozřejmě hlavně o to vůbec děti zaujmout problémem a vést je k tomu, že se musíme snažit přispět k jeho řešení, je třeba ocenit jakékoliv nápady.

Se staršími by bylo vhodné si nejdřív promítnout dokument ze seriálu **Proč chudoba** – nejlépe hned ten první: **Ukradená Afrika**⁹⁰, kde jsou vidět skoro všechny základní důvody toho, proč je dnes chudoba některých zemí tak veliká a jak je spojená s ohromnou bezohledností a zločinem jak mezi těmi nejbohatšími, tak i mezi těmi, kteří v chudých zemích jsou zodpovědní za vládnutí a řízení klíčových hospodářských oblastí. Po zhlédnutí dokumentu by se měli členové oddílu pokusit dát dohromady hlavní zjištění ohledně chudoby – zejména toho, co jí v dnešním světě hlavně působí (spojení korupce a často i neschopnosti místních zodpovědných činitelů s bezuzdnou touhou po zisku zejména nadnárodních společností, které zneužívají chyby místních autorit i děr v právním řádu a neštítí se ani vyloženého zločinného jednání). Následně se v debatě pokuste navrhnout kroky, které by bylo třeba udělat pro nápravu. Inspiraci můžete najít třeba tady⁹¹. Na závěr byste se měli zabývat tím, jak sami můžete k řešení přispět (osvětou, spoluprací s nějakou spolehlivou neziskovkou – *Člověk v tísni* apod.).

Ohrožují nás ti, kteří jsou jiní?

Téměř po celé známé dějiny lidstva bylo napříč různými civilizacemi shody v tom, že „ti, co k nám nepatří“ – tedy cizinci – jsou minimálně podezřelí, ne-li rovnou nebezpeční. Dokonce i v Bibli to můžeme najít mnohokrát. Tady uvedu jeden takový typický výrok: *Nesmíte jíst žádnou zdechlinu. Bud' ji dáš bezdomovci, který žije v tvých branách, aby ji jedl, nebo ji prodáš cizinci*⁹². Jinakost druhých – od toho, že obývají území za řekou, přes to, že mluví (poněkud) jiným jazykem, vyznávají jiné bohy (či „jiného

88 <http://www.zerohedge.com/archive/all/2013/>

89 <http://glopolis.org/cs/projekty/illegalni-uniky-kapitalu/>

90 <https://www.youtube.com/watch?v=ztb2rx5oQxI>; nebo

Honba za půdou https://www.youtube.com/watch?v=AdxAlaHuC_Y

91 http://www.rozvojovka.cz/download/docs/384_cz-wbn-newspaper-2016.pdf

92 Deuteronomium (5. kniha Mojžíšova) 14,21

Boha“), až k tomu, že jinak i vypadají (barvou pleti, stavbou těla apod.), byla – a dosud mnohde je – chápána jako problém, leckdy přímo ohrožení⁹³.

Dají se nashromáždit možná i tobě známé argumenty, že tahle nedůvěra a strach z cizího jsou zcela „přirozené“, že je pozorujeme i u zvířat a tím spíše u malých dětí. To je skutečně pravda. Některé děti velmi silně, jiné s menší intenzitou, ale prakticky všechny na přítomnost cizího, neznámého člověka reagují negativně. Představuje pro ně ohrožení. A tenhle způsob prožívání si mnozí lidé uchovávají až do dospělosti. Zejména lidé, kteří nemají příliš velkou sebedůvěru, kteří mají „rádi své jisté“. Podobně jsou na tom lidé uzavřených povah (introverti), kteří se celkově obtížněji seznamují s neznámými lidmi, i lidé s nedostatečnou důvěrou vůči světu⁹⁴. A můžu ti prozradit, že mám pro tyhle lidi pochopení. V dnešním světě si mohou připadat podobně jako já tehdy v pěti letech, když jsem se ocitl z plzeňského rodinného domku na kraji města uprostřed pražského sídliště.

Jelikož ale dobu a většinou ani místo, kde prožíváme svůj život na téhle planetě, nemůžeme nijak změnit, je potřeba se s charakterem své doby zodpovědně a pokud možno tvořivě vypořádat. Právě tahle schopnost charakterizuje dospělého člověka. A tak jsme v současné době povoláni k tomu, abychom podrobili své strachy z jinakosti „cizinců“ přezkoumání, do jaké míry jsou jen dětinsky iracionální a do jaké oprávněné. A pokud jsou v něčem oprávněné, tak co chceme rozumně a čestně podniknout, abychom případné ohrožení minimalizovali. A současně se musíme zajímat o to, zda naše setkávání s jinakostí – v míře daleko větší, než u nás byly předchozí generace zvyklé – není i šancí k lepšímu pochopení světa i schopnosti společně lépe řešit úkoly, před kterými stojíme.

Nechci lehkomyšlně hovořit o „obohacování“, které tváří v tvář současnému přílivu lidí prchajících z Afriky a Blízkého východu do Evropy a přinášejících s sebou do očí bijící jinakost bývá snadno zesměšňováno a leckdy až hystericky odmítáno. Má-li dojít ke skutečnému obohacení při setkání s jinakostí, pak cesta k tomu vede spíše přes určitou střízlivost spojenou se snahou porozumět a předčasně nesoudit než automatické nadšení, které se v nesnázích (jež nepochybně přijdou) snadno zvrstává ve frustraci, či dokonce zklamání a odmítnutí. Každopádně žádné řešení nepředstavuje snaha izolovat se, uzavřít se do ghetta, kam nepustíme žádnou jinakost. Na to nás už v roce 1999 upozornil docela přesvědčivě Václav Havel:

V prostředí plotů, dělicích čar a nedůvěřivého či pohrdavého vztahu k jakékoli jinakosti bývají ovšem takové vlastnosti jako laskavost, vlídnost, nezištnost či bezelstná upřímnost předmětem tichého posměchu. Cynismu, kariérismu, závisti, zbabělosti a zlobě – zvláště jsou-li zahaleny do svatouškovského hávu – se v něm naopak daří.

Duch zdí může mít nakonec jediný důsledek: nenápadné ochromení tak důležitých údů demokracie, jakými jsou princip občanské rovnosti, úcta k nezczitelným lidským právům, vůle k soužití, respekt ke kulturní odlišnosti a svéprávné a odpovědné občanství.

Duchu zdí je třeba čelit. Jsem přesvědčen, že to je v silách této společnosti. Stačí, když se ho nedeme bát a když ho tak říkajíc obklíčíme svými lepšími vlastnostmi a začneme systematicky bořit po velkých zdech i zdí malé, které se pokouší tento duch stavět na vyprázdněných prostranstvích...⁹⁵

Naše zkušenost s cizinci

Nejlepší by bylo, kdyby se ti povedlo uspořádat během roku aspoň jednu (lépe dvě či tři) setkání s nějakým cizincem, který tu u nás pobývá (například rodičem některého ze spolužáků někoho z oddílu nebo tvým známým). Pokud tuhle možnost nemáš, tak by stálo za to pozvat aspoň někoho, kdo má větší zahraniční zkušenosti. A také členové oddílu by mohli přidat ty své.

Ještě přidám k téhle problematice jednu poznámku, která mi přijde zvláště v dnešní době důležitá. Týká se toho, co se zpravidla nazývá **multikulturalismem** – a co je v dnešní české společnosti pokládáno za příčinu všech možných problémů – zejména s přistěhovalci muslimského vyznání v Evropě. Samotný koncept multikulturalismu⁹⁶ má různé podoby, ale ta, o níž se nejčastěji hovoří, se chápe tak, že všechny

93 Viz např. http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7544/f3/ov160418b.pdf - výzkum CVVM z března 2016.

94 Nejčastěji jim v raném dětství chybělo plné nepodmíněné přijetí, které tuto důvěru hlavně u dítěte vytváří.

95 http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=118_projevy.html&typ=HTML

96 Jeho hlavním představitelem ve filozofické rovině je kanadský filozof a sociolog Charles Taylor.

kultury jsou stejně cenné, žádná nemá právo se vyvyšovat nad ostatní a každý má právo udržovat tu svou kulturu, i když třeba žije v prostředí kultury jiné, a tak se s ní dostává do rozporu třeba i z hlediska dodržování práva. V takovém pojetí se ale směřují určité rozumné myšlenky se zjednodušeními, která pak vedou k napětí, konfliktům a nakonec paušálnímu odmítnutí i toho, co je na multikulturalismu cenné.

Co je tedy třeba mít hlavně na paměti:

- Hodnocení jednotlivých kultur má smysl tehdy, když existuje kritérium, které nevychází z kultury jediné, ale je akceptováno napříč kulturami. Dnes za takové kritérium možno pokládat **Všeobecnou deklaraci lidských práv**, která byla přijata zástupci prakticky všech kulturních okruhů. To, co je s ní v rozporu, lze považovat za nepřijatelné bez ohledu na konkrétní kulturu.
- V prvé řadě je třeba, aby člověk byl skutečně „doma“ ve své vlastní kultuře. Rozuměl jí, vážil si jejích silných stránek i znal její slabiny. Bez toho nemůže s dostatečným nadhledem a otevřeností přistupovat ke kulturám ostatním, protože se cítí jimi ohrožen⁹⁷. Strach je ale špatný rádce. Pod jeho vlivem dělají lidé špatné věci.
- K jiným kulturám má člověk přistupovat s respektem, se snahou jim porozumět a hledat, jak a v čem můžeme spolupracovat ve prospěch všeho a všech. To nevyklučuje přiměřenou kritiku, ale ta je tím účinnější, čím víc je nesena skutečným zájmem o druhého. Samotné odsuzování nevede ke zlepšení, ale vytváření hradeb.
- Předpokladem dobrého soužití je uznávání důstojnosti všech lidí a respektování práva, které vychází ze *Všeobecné deklarace lidských práv* a v konkrétní podobě je výsledkem demokratického procesu.

Platí pro celý svět nějaká pravidla?

Podstatné informace k tomuto tématu jsme si do značné míry řekli už v souvislosti s Evropou. V rámci celého světa je situace ještě komplikovanější tím, že jsou zde jednak výrazné kulturní odlišnosti (o nichž byla předchozí část), jednak i politické uspořádání je daleko pestřejší než v Evropě: kromě diktatorských a autoritativních režimů (s nimiž má Evropa určité historické zkušenosti) jsou na světě i země s uspořádáním, které odpovídá spíš feudalismu než modernímu způsobu vlády⁹⁸. Přesto raději znovu zdůrazním, že existuje *Všeobecná deklarace lidských práv*, která však nemá právní závaznost, a jsou státy, které se k ní tehdy v roce 1949 nepřihlásily⁹⁹. Právní závaznost naopak má **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech**¹⁰⁰ z roku 1976, který je pro nás zajímavý tím, že na jeho základě vznikla *Charta 77*¹⁰¹.

Samozřejmě že zůstává vážným problémem, kdo zajistí skutečné dodržování těchto práv. Celosvětovou organizací, která by měla nad tím bdít, je **Organizace spojených národů** (OSN), jejíž váha je spíš morální – a je třeba říct, že v současné době ne příliš veliká. Určitou politickou závažnost má naopak orgán OSN nazvaný **Rada bezpečnosti**¹⁰², která má pět stálých členů (USA, Rusko, Čína, Velká Británie a Francie) a deset, kteří se střídají, přičemž jsou voleni v OSN tak, aby zastupovali určité světové oblasti. Rozhodnutí Rady bezpečnosti – rezoluce – jsou brány jako základ pro hodnocení konfliktů ve světě, případně pro nasazení vojsk pod hlavičkou OSN. S ohledem na složení stálých členů je jasné, že domluva nebude vždy snadná, přesto se občas Rada bezpečnosti dokáže dohodnout na důležitých rozhodnutích.

97 Z toho hlediska je příznačné, že se náhle mnozí lidé u nás odvolávají na „evropské a křesťanské hodnoty“, ačkoliv se o křesťanství do nedávna většina české společnosti nijak pozitivně nezajímala.

98 Například Arabské emiráty, Sultanát Brunej apod.

99 Bělorusko, Československo, Jihoafrická unie, Jugoslávie, Polsko, Saúdská Arábie, Sovětský svaz a Ukrajina.

100 <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1976-120>

101 <https://charta77.wordpress.com/>; https://cs.wikipedia.org/wiki/Charta_77

102 https://cs.wikipedia.org/wiki/Rada_bezpe%C4%8Dnosti_OSN

Kromě těchto dosud uvedených pravidel ale podstatně náš skutečný život ovlivňují – a někdy přímo určují – pravidla, která působí poněkud obrazně řečeno „**neviditelná ruka trhu**“¹⁰³. Tedy pravidla, kterými se řídí svět podnikání, výroby, financí a obchodu. Je nepochybné, že tato oblast zajišťuje důležité předpoklady života. Současně ale v našem světě zaujímá tak silné mocenské postavení, že bere význam prakticky všem ostatním oblastem života. Papež František ve své encyklice *Laudato si'* to mimo jiné popisuje takto:

Je nevyhnutelné vytvořit normativní systém, který bude obsahovat nedotknutelná omezení a zajistí ochranu ekosystémů, dříve než nové formy moci založené na technicko-ekonomickém paradigmatu zničí nejenom politiku, ale také svobodu a spravedlnost. Za zmínku stojí nedostatečnost mezinárodní politické reakce. Podrobení politiky technice a finančnictví se ukazuje v selhání světových summitů o životním prostředí. Existuje příliš mnoho partikulárních zájmů a ekonomický zájem velmi snadno převládne nad obecným dobrem, manipuluje informacemi, aby nebyly dotčeny jeho projekty.

Spojení mezi ekonomikou a technikou staví stranou všechno, co není součástí jejich bezprostředních zájmů. Tak se lze dočkat pouze povrchních deklamací, osamocených filantropických počínů a snah ukázat citlivost k životnímu prostředí, zatímco jakýkoli pokus sociálních organizací o změnu věcí se ve skutečnosti považuje za obtěžování ze strany romantických snů anebo za překážku, kterou je třeba obejít.

Obchody usilují o bezprostřední zisk, a proto ještě víc stimulují poptávku. Kdyby někdo sledoval společnost na této planetě zvnějšku, žasnul by nad podobným jednáním, které nezřídka působí až sebevražedně. Ekonomické mocnosti mezitím i nadále ospravedlňují nynější světový systém, kde převažují spekulace a snaha o finanční výnosy, a jsou nakloněny ignorovat každý kontext a dopad na lidskou důstojnost a životní prostředí. Mnozí říknou, že si nejsou vědomi toho, že by se dopouštěli nemorálních činů; tato neschopnost mravního uvědomění vychází z neustálé roztěkanosti, jež nás zbavuje odvahy všimnout si reality ohraničeného a konečného světa. Proto je dnes cokoli křehkého – jako například životní prostředí – bezbranné vůči zájmům zbožštěného trhu, které se staly absolutním zákonem.¹⁰⁴

Pod vládou trhu

V tomhle programu se soustředíte na konkrétní projevy toho, jak se ekonomický tlak podepisuje na vašich rozhodnutích a na podmínkách vašeho života. Takovou typickou oblastí je například nadbytek hraček, které se hromadí v dětských pokojích, aniž by si s nimi někdo skutečně hrál. Dále snaha vyrovnat se ostatním v kvalitě (nákladnosti) oblečení i dalšího vybavení (typicky mobilu). Nakupování levných potravin, kterými sice šetříme vlastní peníze, ale nešetříme přírodu ani dětskou práci a potápíme ty, kteří se snaží potraviny produkovat šetrně a bez zneužívání dětí a jiných slabých členů společnosti. Totéž platí u jiných výrobků, jejichž cena může být nízká proto, že za nimi stojí dětská práce, drancování přírody a někdy i neplacení daní a obcházení autorských práv. Možná že i u nás se nakonec vyhadzují potraviny¹⁰⁵. Většina dětí by byla ráda, kdyby jim rodiče věnovali víc času. Ti jsou však v práci, mnohdy daleko víc, než je běžná pracovní doba. Proč? Mají leckdy obavu ze ztráty místa. Hrozba nezaměstnanosti je jako bič v „neviditelné ruce trhu“.

Optimálním vyústěním tohoto programu by bylo hledání možností, jak se oddíl i jeho jednotliví členové ve svém životě tomuto automatickému podléhání diktátu trhu budou bránit. Nač si budete dávat pozor, co budete ochotni obětovat, abyste podpořili zdravější a morálnější způsoby podnikání. Kde omezíte plýtvání, kde budete šetrnější.

Komu patří náš svět?

V návaznosti na předchozí část by se snadno mohlo zdát, že náš svět patří těm, kteří mají dostatek bohatství, aby si zaplatili – a podplatili – všechno a všechny. Zejména nadnárodním finančním skupinám. A často se tak skutečně chovají. Přesto jim náš svět nepatří. Komu tedy?

¹⁰³ <http://is.muni.cz/elportal/estud/esf/js08/dejiny/web/ch05s02.html>; tento termín zavedený Adamem Smithem u nás v 90. letech velmi zpopularizoval Václav Klaus, v jehož pojetí transformace společnosti hrál klíčovou roli.

¹⁰⁴ *Laudato si'* článek 53–56; <http://www.kosmas.cz/knihy/210295/laudato-si.pdf>

¹⁰⁵ <http://www.eea.europa.eu/cs/signaly/signaly-2012/zaostreno/plytvani-potravinami>

Komu patří náš svět?

Na první pohled je tohle přece úplně hloupá votázka, jaká nemůže napadnout rozumně myslícího člověka. Jenomže my jsme se k ní dostali na občance cestou, která tak hloupá nebyla. A to je to, co mě na tom mate.

Úča vykládala vo tom, že hlavní vada toho režimu, kterej tu byl, ještě než sme se narodili – říkalo se mu socialismus – byla v tom, že nikomu nic pořádně nepatřilo. Vo všem se vykládalo, že to patří všem. Zatímco dneska všechno má svého majitele, je jasný, co komu patří – a proto sme na tom tak dobře. Sice Koudelková, která má tátu už dva roky nezaměstnanýho, hned říkala, že se teda dobře nemají. Ale úča ji utřela, že dneska se může mít dobře každy, ale musí holt pořádně makat, a ne se flákat na podpoře. A Bibiana Kocourková se taky hned přihlásila, že to říkal i prezident v novoročním projevu – že se dneska máme všichni nejlíp. Karas sice vykřikoval něco vo tom, že to teda jejich táta se měl za komoušů líp, ale Karas vždycky nehorázně kecá, takže sme se mu všichni vysmáli.

Jenže pak to začalo bejt zajímavý, když se Honza Řehák zeptal, komu teda patří u nás lesy – to úča řekla, že většinu zatím vlastní náš stát, pak soukromníci a obce, a dokonce něco i církev. To mě teda překvapilo, k čemu církev potřebuje lesy, ale Řehák se pak ptal dál, komu patří silnice. Tak to úča říkala, že některý silnice – hlavně dálnice – patří státu a ostatní krajům. A do toho se namotal Štefan Kobylka, kterej si hraje na velkého ekologa, a zeptal se, komu tedy patří řeky a naše ovzduší. Bylo vidět, že úča už tady pořádně neví. Říkala něco jako že to „určitě někomu patří“. Nakonec vysoukala, že to je ten stát, ve kterým ty řeky sou nebo nad kterým to ovzduší je. Jenže Kobylka se zeptal, co řeky, který tečou přes několik států – jako třeba Labe. Nebo jak může státu patřit ovzduší, který se pohybuje třeba po celý Evropě. A to je fakt, že když nám třeba Němci na druhý straně Krušnejch hor zaneřádí ovzduší, tak to ničí lesy u nás.

A právě když se zdálo, že úča bude v koncích – tak najednou řekla: „No vidíte – to je to, co vám tu vykládám pořád. Když něco nemá svého jasného majitele, tak je to chyba, protože se o to nikdo pořádně nestará.“ Jenže na to se přihlásila Jana Hrubá a zeptala se: „A kdo se tedy pořádně stará o celej náš svět? Komu ten patří?“ Úča byla zjevně překvapená, a tak jen zakroutila hlavou a pak ze sebe vypravila něco jako: „No, komu by patřil, přece nám všem, ne?“

Na tý vodpovědi bylo něco divnýho – to mi bylo jasný hned, ale protože zazvonilo, tak už sme se vo tom dál nebavili. Co mi na tom nesedělo, sem zjistil až doma: Úča přece nejdřív sama říkala, že když něco „patří všem“ – tak to vlastně nepatří nikomu a je v tom pořádněj maglajs. Jenže když de vo náš svět, tak jí to nevadí. A přitom je jasný, že v tom našem světě pořádněj maglajs je. Teda to s tím voteplováním asi nebudou úplně jenom kecy. Co když ten náš svět vopravdu nepatří nikomu – a dopadne to s náma podle toho. Nebo patří?

A co si myslíš Ty? Patří ten náš svět někomu – nebo ne?

Tahle otázka samozřejmě směřuje k zásadním filozofickým tématům, takže nápady, které dáte dohromady, jistě budou mít už nějaký vzor v dějinách filozofického myšlení. A je dobře s tímhle typem uvažování děti seznamovat, protože běžně se s ním bohužel skoro nikde nesetkají. A přece – pokud je něco typického pro evropskou tradici (na níž se náhle dneska kdekdo odvolává), tak je to právě ono filozofické tázání a pátrání. V zásadě jde o odpověď na otázku, jaký to všechno má smysl: život každého z nás i lidstva jako celku, je-li nějaký smysl dějin, a pokud ano, tak jaký. Odpověď na tuto otázku totiž podstatně souvisí s tím, proč se vůbec snažit být *svědomitý, otevřený, přátelský, spravedlivý, tolerantní a nesobecký*. Vzpomínáš? Tím, jsme začínali. Každý, kdo to s výchovou myslí vážně, si dříve nebo později takové otázky musí položit. A bez odpovědí, za kterými je schopen stát celou svou bytostí, bude jeho výchovné působení velmi obtížné. Nebude totiž pro ty kluky a holky, kterým by chtěl pomáhat na cestě k dospělosti, přesvědčivý. A na to jsou děti a mladí lidé zvlášť citliví...